

Ingen straffar läkare som deltar i tvångsförhör och tortyr

Den hippokratiska eden är en lång uppräkningslista av åtaganden och förpliktelser i fråga om att trösta, lindra och i bästa fall bota medmänniskor drabbade av sjukdom eller olycka. Till vittne för sina goda föresatser tar den blivande doktorn Apollon, Asklepios, Hygieia och hela den konstellation av gudar och gudinnor som ända sedan antiken representerat visdom, kunskap och god vilja.

»Efter förmåga och omdöme skall jag följa den behandling jag anser gagnar bäst för mina patienter och det som kan skada eller irritera dem skall jag undvika.«

Den förklaringen rimmar illa med att läkare, psykologer och annan medicinsk personal finns på plats vid tvångsförhör och tortyr, i roller som passiva vittnen, aktiva plågoandar eller utlämnare av kliniska personuppgifter i syfte att blottlägga fångarnas svaga sidor och göra det lättare för förhørsledarna att bryta ner dem. Läkare borde i stället ingripa mot övergrepp och tortyr och ha mandat att avbryta förhör som omfattar fysiskt eller psykiskt våld, menar den amerikanske läkaren Steven Miles, professor vid University of Minnesota, tillika en välkänd debattör i frågor om sjukvårdens etik och mänskliga rättigheter. Han talade nyligen i Läkaresällskapets hörsal i Stockholm om sin nya bok »Oath betrayed – torture, medical

complicity and the war on terror« (Random House; 2006).

Det är känt att tortyr och övergrepp på fångar i samband med förhör i dag används i över hundra länder världen över.

– Över hälften av alla överlevande tortyroffer rapporterar att läkare eller medicinsk personal var med vid förhören. Därtill kan man lägga alla de doktorer som fången inte träffar men som iakttar vad som sker i förhørsrummet utan att fången vet om det, eller som förfalskar dödsattester eller medicinska journaler. Alla dessa medicinare sviker den läkare som de har svurit när de blev läkare, säger Steven Miles.

Hans bok är en faktpäckad rapport som avslöjar amerikanska militärläkares delaktighet i de »kraftfullare förhörsmetoder« som kom i bruk efter 11 september-attacken i New York 2001. Tvångsförhören blev en ingrediens i kriget mot terrorn och hade sanktionerats av dåvarande amerikanske försvarsministern Donald Rumsfeld, vicepresident Dick Cheney, samt några högt uppsatta militärer och tjänstemän i försvarsdepartementet. Bakom de nedtonade formuleringarna gömmer sig systematisk tortyr och kränkande och inhumana behandlingar i fångelser och fångläger i Irak, Afghanistan och vid anläggningen för tillfångatagna »olagligt stridande« i Guantánamo på Kuba.

STEVEN MILES, läkare och professor, blev chockerad när han såg bilderna på torturerade fångar i Abu Ghraib-fängelset och beslöt att ta reda på varför inte fängelselä-karna slog larm.

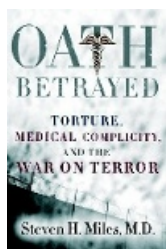
Foto: Scanpix

ABU GHRAIB-FÄNGELET I IRAK.

Irakiska fångar misshandlas av sina amerikanska vakter. Bilden visades i nyhetsprogrammet »60 minuter II« 28 april 2004.

Foto: Gamma/IBL

STEVEN MILES' BOK

»Oath betrayed – torture, medical complicity and the war on terror« utkom på Random House 2006.

Steven Miles fick upp ögonen för vad som pågick den 30 april 2004, då de numera välkända bilderna från Abu Ghraib-fängelset i Irak publicerades.

– Jag blev djupt chockerad när jag fick se bilder av nakna fångar som krälar i blod och avföring på golvet framför flinande frångvaktare som gör tummen upp, berättar han.

Steven Miles frågade sig varför den medicinska personal som han visste fanns på plats i fängelset inte ingrep eller slog larm om övergreppen. I egenskap av forskare beslöt han att gå till botten med vad som hände genom att samla in dokument från den följande utredningen och fokusera särskilt på sjukvårdspersonalens eventuella medverkan.

Steven Miles stödjer sin berättelse helt och hållet på officiella dokument, som den amerikanska regeringen lämnat ut. Materialet han gick igenom omfattar tiotusentals sidor med bland annat protokoll från rättegångar och vittnesmål inför USAs kongress. De flesta av dokumenten återger försvarsdepartementets egna utredningar och förhör av edsvurna vittnen, men där finns också uppgifter om grundläggande policyer samt kopior av dödsattester, obduktionsprotokoll och e-posttrafik mellan försvarsdepartementet i Washington och militärer i fält.

Alla relevanta data finns i dag tillgängliga på en webbplats på Internet: <http://www1.umn.edu/humanrts/OathBetrayed/index.html>. Där har Steven Miles lagt upp 60 000 indexerade sidor.

När boken »Oath betrayed« kom ut två år efter publiceringen av bilderna från Abu Ghraib, gav den en skrämmande sammanfattning av verkligheten bakom dokumenten. Hela USA skakades av bilden som boken förmedlade från fängelsesystemet skapat av kriget mot terrorn. Steven Miles beskriver i detalj hanteringen av enskilda tortyroffer, både sådana som dog efter kort tid till följd av det våld de utsattes för, och sådana som genomled långa och segslitna tvångsförhör med bestående psykiska och fysiska men som följd.

Den medicinska personalens roll i fängelserna står hela tiden i fokus i boken.

– Den här typen av tvångsförhör hade medicinska aspekter ända från början, påpekar Steven Miles. Psykologer, läkare och sjukvårdare skulle hjälpa till att bedöma fångarnas mentala och fysiska tillstånd.

Särskilt i Guantánamo bedrevs förhören med hjälp av så kallade Behavioral Science Consultation Teams

(BSCT). Grupperna bestod av förhørsledare, medicinsk personal och psykologer. Nyckelfunktionen var att lyfta fram individuella svagheter hos fången och utnyttja dem vid förhören.

Fångar som hade astma fick en sandsäck över huvudet, de som hade axeln ur led fick sitta i en smärtsam position. Förhørsledaren hade fått kliniska data från sjukvårdarna och kunde bedöma från fall till fall.

Steven Miles nämner som exempel förhöret i Guantánamo med fången Mohammed Al-Quahtani. Det leddes av en psykolog som började med att »mjuka upp« fången med militärhunden Zeus. Psykologen konstruerade också ett sömnstörningsschema som bestod av ett antal 15-minuterssömnperioder under tio dagar följt av en sömnperiod på 36 timmar, varefter cykeln började igen. Allt för att den störda sömnrutinen skulle bryta ner den som förhördes. Förhørsprogrammet omfattade också sexuell förnedring, visning av film på kvarlevor av offer från 11 september och kraftig nedkylning med hjälp av luftkonditioneringssystemet.

Den sistnämnda åtgärden, som upprepades, ledde vid ett tillfälle till att Al-Quahtani fick föras till sjukhus för avstannande hjärtrytm. Sjukvårdare gav fången också flera påsar infusionsvätska, samtidigt som han vägrades tillåtelse att gå på toaletten. Han blev tillsagd att urinera där han satt.

– Det anmärkningsvärda är att klagomål mot den omänskliga behandlingen kom till slut från FBI, inte från den medicinska personalen, påpekar Steven Miles. Det visar att den medicinska närvaron i Guantánamo inte längre syftade till att vara en garant för fångarnas fysiska och psykiska säkerhet.

Inte heller de fångar som dog under förhören fick en korrekt behandling. Dokumenten avslöjar en praxis av tillrättalagda obduktionsprotokoll och förfalskade dödsattester.

Steven Miles publicerar i sin bok namnen på militärläkare och psykologer som enligt dokumenten gjort sig skyldiga till övergrepp på fångar eller till förfälskning av medicinska utlåtanden. Han och den amerikanska människorättsorganisation han samarbetar med hoppas att publiceringen av namnen kommer att försvåra för dessa medicinare att använda sina militära karriärer som språngbräda och merit för att nå högre positioner inom professionen – en beprövad metod från Tyskland efter andra världskriget.

Det är okänt exakt hur många doktorer som har varit inblandade i övergrepp och tortyr i samband med kriget mot terrorn. Men de är färre i dag än före publiceringen av Steven Miles' bok, eftersom hela arbetsstyrkan av patologer avvecklades efter avslöjandet om systemet med förvrängda dödsattester och obduktionsprotokoll.

Officiella reaktioner däremot har varit få. När hemsidan med dokumenten kom upp på Internet sa försvarsdepartementet i en kommentar att publiceringen av materialet inte är »förenlig med yttrandefrihetens anda«.

– Det är en icke-kommentar, säger Steven Miles. Den ifrågasätter inte sanningshalten i någonting av det jag skriver.

Han är mer förvånad över det amerikanska läkar-samhällets reaktion på avslöjandena. Den läkarorganisation som samlar militärläkarna har inte agerat alls, inte heller den myndighet som utfärdar läkarlegitima-

TORTYR I ABU GHRAIB-FÄNGE-ELSET.

Den policy som USA tillämpade här i fråga om förhörsmetoder är oförenlig med gällande konventioner om mänskliga rättigheter. Bilden togs år 2003.

Foto: Scanpix

tioner. Några sanktioner är inte aktuella så länge militären intygar att läkarna inte har gjort något fel.

– Bara sju läkare i hela världen, exklusive nazisterna i Nürnberg, har under modern tid ställts till svars för anklagelser för tortyr och övergrepp, påpekar Steven Miles. Inte heller den psykolog som ledde förhören med fången Al-Quahtani blev av med sin legitimation utan förflyttades bara till en ambassadpost i Wien. Men alla andra som pekas ut i min bok arbetar fortfarande i yrket i USA, utan repressalier från professionens sida.

Nästa steg för Steven Miles blir att fortsätta arbetet med webbsidan, där han kan offentliggöra alla dokument han tar del av. Han vill visa hur den policy som USA börjat tillämpa i fråga om förhörsmetoder är oförenlig med gällande konventioner om mänskliga rättigheter, till exempel Genèvekonventionen.

– Jag ska göra allt som står i min makt för att få avlegitimiserat det här hemska vi har infört som förstör konventionen mot bruket av terror.

Steven Miles tänker inte heller släppa frågan om ansvarighet för de läkare som sviker sin hippokratiska ed.

– Jag anser att den medicinska professionen bör ta på sig ett slags självsanerande funktion, även om det inte lär fungera endast på nationell basis, fastslår Steven Miles. Om läkarna som manipulerade med dödsattester och obduktionsprotokoll hade löpt risken för sanktioner i sin fortsatta yrkesutövning, så hade de kanske inte vågat sätta varningssystemet ur spel som flaggade för att någonting var gallet i Iraks fängelser.

När han inte arbetar kliniskt som internmedicinare och geriatriker på ett sjukhus – 40 procent av arbetstiden – undervisar Steven Miles i bioetik, forskar och föreläser. Föreläsningarna handlar ofta om läkares inblandning i brott mot de mänskliga rättigheterna. Åhörarna kan vara medicinstuderande, studenter i politisk vetenskap eller medicinsk historia, men också grupper inom militären.

– Jag tror inte att blivande läkare behöver få undervisning om tortyr, säger Steven Miles. Däremot är det bra om de får utbildning i hur man hanterar problem med dubbla lojaliteter i samband med yrkesutövningen. Vare sig läkaren arbetar på en statlig vårdin-

WMA ska se över deklARATIONEN om läkare och tortyr

Svenska Läkarförbundets ordförande Eva Nilsson-Bågenholm är också ordförande i World Medical Associations (WMA) etiska kommitté. Den amerikanske läkaren och människorättsskåmpen Steven Miles träffade henne när han besökte Stockholm för att föreläsa om läkares delaktighet i tortyr och övergrepp på krigsfångar.

– Steven Miles hade synpunkter på ett av våra dokument som gäller hur läkare hanterar fångar och personer som blivit utsatta för tortyr. Han tycker att våra formuleringar skulle vara lite tydligare, berättar Eva Nilsson Bågenholm.

Själv anser hon att WMAs dokument klart och tydligt säger ifrån att läkare inte på något sätt får medverka vid tortyr i någon form, och inte heller ge råd till militären om hur de kan påverka människor som förhöras.

– Om läkare ska vara med vid »hårda förhör« över huvud taget så måste de även ha den ställningen att de kan avbryta hanteringen om övergrepp förekommer. Och det är naturligtvis är svårt att genomdriva, säger Eva Nilsson Bågenholm.

Eva Nilsson-Bågenholm

Hon kommer vid nästa WMA-möte den 15–18 maj i Frankrike att diskutera Steven Miles' synpunkter med kollegerna i etikkommittén.

WMAs etikkommitté författar etiska deklARATIONER men saknar möjlighet till sanktioner mot läkare som bryter mot de etiska principerna. Kommittén kan bara uppmana de läkarförbund som är medlemmar att följa deklARATIONEN.

Enligt WMAs så kallade HamburgdeklARATION ska doktorer som kommer till ett land från ett annat och anklagas av någon för tortyr eller övergrepp bli föremål för en undersökning innan läkarlegitimation i det nya landet kan utfärdas. HamburgdeklARATIONEN berör emellertid inte frågan om samma typer av brott som inhemska läkare kan tänkas göra på hemmaplan eller utomlands.

Steven Miles anser att WMA borde diskutera även den frågan.

stitution, ett läkemedelsföretag, hos en miljöorganisation eller inom militären, måste det vara självklart att hålla fast vid och försvara de yrkesetiska normerna. De borde rusta sig för att göra motstånd när de utsätts för press för att till exempel överbetona gynnsamma effekter i en sponsrad studie eller rapport och tona ner negativa effekter. Om alla doktorer

hade tagit sitt ansvar för att försvara yrkesetiken i kriget mot terrorn så hade detta, som skadar USA så mycket, aldrig inträffat.

Steven Miles föreläser ibland även för militären. Miljön är bekant för honom, eftersom han själv har arbetat inom medicinska frivilligorganisationer (NGO, non-governmental organizations) i ca 35 år, vilket inkluderar arbete i en rad militärt aktiva områden, liksom inblickar i hur underrättelsetjänsten arbetar. Han har också arbetat på sjukhus för krigsveteraner och förklarar sig ha »en enorm respekt« för den amerikanska militären.

– Det som gör mitt arbete så nedslående är att det som kommer fram är ett sådant avbräck mot hur Amerika vanligen tar hand om sådana här problem, säger Steven Miles.

När han föreläser för grupper inom militären – ibland också för folk som har varit i Irak – brukar han få stöd av soldaterna i uniform. I likhet med förre amerikanske utrikesministern Colin Powell är många av dem häftiga motståndare till den nya policyn om hårdare förhörsmetoder, eftersom de anser att det gör livet farligare för soldaterna i fält.

– Ett bevis för det är att de första avrättningarna som visades via Internet ägde rum ett par dagar efter att bilderna från Abu Ghraib blev offentliga, kommenterar Steven Miles. Före publiceringen av de bilderna kom alla tillfångatagna amerikaner till rätta levande – men efter det mördades alla.

DEN HIPPOKRATISKA EDEN formad som ett kors i en bysantinsk skrift från 1100-talet.

Vissa människor bland »allmänheten« visar mindre förståelse för Steven Miles' arbete. Det droppar in ett och annat hatiskt e-brev som förklarar att det han gör är opatriotiskt och antimilitaristiskt.

– Det handlar i regel om konservativa individer som aldrig har tjänstgjort i det militära och inte förstår hur det går till där, säger Steven Miles.

I dokumenten han studerar och lägger upp på webbplatsen ser han en unik möjlighet att studera farlig förskjutning åt fel håll i synen på mänskliga rättigheter.

– Vi vet att doktorer rutinemässigt är inblandade i tortyr, säger han. Men det är bara väldigt sällan vi får en möjlighet att studera policyn bakom de enskilda gärningarna. Doktorerna i Argentina under juntan var djupt inblandade i tortyr, men vi vet fortfarande ingenting om hur policyn för systemet såg ut. Doktorer som arbetade åt Stasi rapporterade sina patienters personliga data till hemliga polisen, men vi vet ingenting om vilken policy de följde i systemet. I det här fallet däremot kan vi faktiskt se den byråkratiska strukturen och dess tillämpning, och det är ett nyttigt framsteg.

Ett riktigt stort framsteg, enligt Steven Miles, vore om medicinska organisationer som World Medical Association (WMA) och lokala läkarförbund kunde bestämma sig för vilka åtgärder de ska vidta mot läkare som sviker sitt löfte om god yrkesetik. Den hippokratiska eden är i varje fall tydlig på den punkten när den låter varje blivande doktor förklara:

»Om jag nu håller denna min ed och ej brister däri, så må det förunnas mig att glädja mig åt livet och min konst, aktad av alla människor i alla tider. Men om jag bryter och blir menedare, då må motsatsen bli min lott.«

Gabor Hont
frilansjournalist

Bernt Bernholm, Läkarförbundet och pressen

David Finers utmärkta presentation av Bernt Bernholm i LT nr 15/2008 väcker många minnen till liv. Som David Finer skriver var förhållandet mellan läkarkåren och pressen inte alltid bekymmersfritt, och det är inga tvivel om att Bernholms sätt att tackla den medicinska journalistiken var banbrytande. En gång på 1950-talet bjöd han Rolf Luft och mig på lunch för att diskutera hur samarbetet mellan press och läkare skulle befräjas. Det var säkert den kontakten som ledde till att Läkartidningen nästan ett decennium senare, i samband med eller strax efter omorganisationen på 1960-talet, inledde en rad seminarieövningar för att befrämja en samsyn mellan läkare och journalister.

Det var Gunnar A Olin, då redaktör för LT, och jag, ordförande i förbundet, som tillsammans med några utvalda medlemmar i förbundet anordnade tredagarsseminarier, till vilka intresserade journalister inbjöds.

Seminarierna inleddes med korta föredrag om hur vi – från vardera sidan – såg på problemet. Dessa presentationer följdes av rollspel som skulle illustrera redaktionsarbetet på en kvällstidning, när en medicinsk nyhet dök upp från USA någon gång på morgonen med pressläggning klockan tio. Snabba ryck, alltså.

Övningarna uppskattades mycket av både journalister och läkare. Ett av seminarierna hölls i Gävle, ett annat i Lund, där David Ingvar hade varit illa ute i pressen och beskyllts för att stjäla katter från enskilda hushåll till sina experiment.

Den intima samvaron under några dagar, inblicken i de villkor som respektive profession arbetade under, ledde till ett ökat förtroende mellan pressens representanter och läkarna. Förbundet åtog sig att skapa en lista på läkare inom olika specialiteter som var beredda att svara på frågor som kunde uppstå i tolkningen av nyhetsflödet utifrån. En sådan fanns i ett antal år men krympte så småningom.

Den positiva atmosfär som detta initiativ omgavs av kom nämligen att förändras mot 1960-talets slut, då inga journalister ville ställa upp för att som man uttryckte sig »bli hjärntvättade av medicinare«. Jag inbjöds då att delta i ett möte i Publicistklubben, där samarbetet diskuterades, och försökte förklara den samhälleliga nyttan av samarbetet men fick inte något gehör. I stället framfördes att pressens uppgift inte var att göra reklam för läkarvetenskapen eller enskilda läkare och att det samarbete vi inlett måste tolkas som ett oblygt försök att påverka det medicinska nyhetsflödet till läkarkårens förmån. Därmed avslutades försöket att från förbundets sida bidra till en mer balanserad beskrivning av medicinska framsteg.

Det kan också vara värt att notera att när jag blev ordförande i förbundet 1962 var Erik Husmark, förbundets VD, konsult åt Radiotjänst, som inte sände några medicinska inslag förrän de godkännts av Husmark.

Lars Werkö
professor em